

LIVET FÖRR I NÄSHAGEN
OCH RUNT LEJONDALSSJÖN

*Kalle Karlsson har berättat och
Sixten Thorén antecknat.*

Mariedal

Långvreten

Lövsta

Näshagen

Skeppartorp
La. Näshagen

Bjurs

Sten

Skepparudden

Holmen

Dammen

Gröna
gången

Sjötorp

Lejondals

Paradiset

Brända Holmen

Alsättra

Roligheten

errboda

Skinnartorp

Lejondals
naturreservat

Lejondal

Hällkana

Biörkvik

SAMTAL MED KALLE KARLSSON FÖDD ÅR 1916 OM HANS UNGDOMSTID PÅ TORPET ST. NÄSHAGEN I HÅBO-TIBBLE, BRO

I församlingsbladet Brofästet 4/96 kan man läsa om att Kalle Karlssons far år 1929 arrenderade torpet St. Näshagen. När jag såg detta blev jag nyfiken på vad Kalle kunde ha att berätta om hur det var att leva i Näshagen på den tiden. Det visade sig då att Bo Alm i Långvreten redan hade träffat Kalle för att prata om sin släkt i trakten. Jag bad därför Bo att fråga Kalle om vi kunde träffas alla tre för att prata om Näshagen förr i tiden.

Nedan följer en sammanfattning av det samtal som följde när vi alla träffades:

Kalles farfar arbetade vid tegelbruket i Bro och Kalles far, John Karlsson, föddes i Ullevi, Bro. Kalle själv föddes år 1916 i Tierp i norra Uppland. Familjen flyttade 1924 tillbaka till Bro och bosatte sig där nära det gamla tegelbruket vid Bro gård, där Kalle fick börja i Låssa skola. Där undervisade skolläraren Lundgren ("Julle") sammanlagt 40 barn i årskurserna tre, fyra, fem och sex och det i samma klassrum. Sedan väntade fortsättningsskolan som avslutades med konfirmationsundervisningen som kröntes av konfirmationen, då man fick ståta med både ny kostym och fickklocka vilka båda var efterlängtrade.

Skolundervisningen var ju jämfört med dagens skola kortvarig, men resulterade för Kalles del ändå med tiden i att han satt i kommunalfullmäktige ett antal år, och att han sedan i omgångar var ordförande i kyrkoråd och kyrkofullmäktige i Bro kommun. Inom idrotten var Kalle aktiv inom fotboll och bandy. Den senare grenen har han stöttat fram tills i dag genom att bland annat organisera klubbens julgransförsäljning i Bro.

Kalle är gift med Elsa och hennes föräldrar som hette Karlsson hade kor och en ox. Den oxen användes till slutet av 30-talet. När man skulle plöja med oxen hände det att den blev öm i bringan där dragdonet låg an. Den bölade då, och lade sig på knä på frambenen, och var sedan inte lätt att få upp igen för fortsatt plöjning. Annars hade oxen de fördelarna, jämfört med en häst, att den var lättare att föda upp, och att den lämnade en för jordbruket lämpligare gödsel.

TORPET STORA NÄSHAGEN

St. Näshagen tillhörde från början kyrkan i HåboTibble - Håtuna som då tillsammans utgjorde en församling. Torpet friköptes från kyrkan av en man som hette Plogare vilken arrenderade torpet, till vilket det hörde en del skogsmark. Enligt vad som berättas gick friköpet till så, att Plogare fällde skog på kyrkans mark för att få pengar till friköpet. När han var klar med avverkningen, men innan timret var sålt, råkade en skogvaktare passera hygget. Plogare fick då, enligt vad som sägs, bråttom att sälja timret och skyndade till kyrkorådet med pengarna samt lyckades genomföra köpet innan skogvaktaren hunnit varsko om vad som pågick i skogen.

Plogare lär ej ha varit så noga med jordbruket. Det ryktades att han kunde vara nazist och man förvånades allmänt över att han kunde köpa en traktor när ingen annan hade råd med en sådan.

År 1930, när Kalle var 14 år, flyttade familjen in på torpet Näshagen. Torpet arrenderades ut av en som man som hette Valgren och som bodde på Jädra prästgård. Torpet omfattade ca 10-12 tunnland odlingsmark och någon skog samt hagmark. Förutom det timrade, ännu kvarstående bostadshuset fanns där då även en ladugård (där Sunesson haft sommarstuga). I ladugården fanns på Kalles tid från början två kor och en gammal krake till häst. Senare lånades regementshästar från kronan i flera omgångar. På torpet fanns också ett 20-tal höns och vanligen även en gris.

Kalles yngre syster fick gå i skola i Håbo-Tibble, ca 4 km från Näshagen, dit hon gick via Jädra prästgård.

Om man följer en stig i skogen från Näshagen där förr Dragon- och Smedjevägen möttes och går mot Långvreten ca 200 meter, så finns på höger sida intill stigen rester av två små husgrunder. På andra sidan stigen förefaller det att ha varit åker som omgärdats av gärdsgårdar som för trettio år sedan ännu kan skönjas. Här måste ha det ha bott folk men på Kalles tid var dessa redan borta och glömda.

När man skulle mala sin gröda så körde man till Aske Gård som hade en kvarn. Den kvarnen hade i äldre tid drivits av vatten men har senare elektrifierats. Där malde man kross till hästarna, gröpe till nötkreaturen och mjöl till hushållet. Från de nuvarande stugorna i Långvreten flyttade år 2000 en man, Tore Vikman, som varit mjölnare i Aske Gårds kvarn och som är en gammal bekant till Kalle.

När Kalles pappa en gång cyklade till Disa-marknaden vid Uppsala, så köpte han där en fölunge. Han fick sedan leda den hela vägen, 5 1/2 mil, via bron i Erikssund hem till torpet. Där föddes fölungen upp och "kördes in" till arbetshäst. Den såldes senare omkring 1934 för 900 kr, vilket på den tiden var en smärre förmögenhet.

Fisket i Lejondalssjön tillhörde Jädra prästgård och kunde därmed ej utnyttjas för delförsörjning av Kalles familj på torpet.

När senare Herbert Hultman på Lövsta ordnade med auktion på en del av gårdens lösegendom ropade Kalle och hans syster, för sin fars räkning, där in en ko för 110 kronor, vilket då var ett bra pris.

När Kalle slutat skolan arbetade han till att börja med på torpet där det fanns gott om uppgifter i åkerbruket såsom plöjning, harvning, sådd och skörd. Där fanns ju även gårdsgårdsunderhåll och dikesgrävning vilket senare arbete ännu sköttes för hand. Vagnarna hade ännu trähjul med stålskena och gick ganska trögt jämfört med vagnar med gummihjul, som kom först på 40-talet.

År 1937 skulle Kalle göra lumpen och hamnade då som infanterist på I8 i Uppsala. Därifrån det blev till att cykla de 51/2 milen hem vid varje permission. Han hade då börjat uppvakta de flickor som bodde runt Lejondalssjön och slutligen fastnat för Elsa vars familj bodde på torpet Paradiset på Lejondalssjöns östra strand. Enligt Elsa rådde där stränga regler för hur man fick umgås med pojkar. Man fick till exempel inte sitta bredvid varandra vid bordet och man fick inte hålla varandra i hand, och när man skulle skiljas åt fick man försöka smygvägen få sig en förstulen snabbkys.

År 1936 flyttade Kalles far till Stentorp. När han bodde där fick han ett arbete att med egen häst köra ved från järnvägen till Bolinders i Kallhäll. Hästen var i veckorna inkvarterad i Kallhäll. Senare skaffade Bolinder's egna hästar för dessa transporter, varför Kalles far slutade där. Han flyttade sedan till Strömmings-backen nära Håbo-Tibble, och därefter till Lugnet intill Lövsta gård, sedan till Ryssgravens skola och slutligen till Bro.

Efter Kalles far brukade först Plogare torpet Näshagens jord och sedan en man vid namn Pettersson. Därefter köpte landsfiskal Karlsson marken och styckade upp den till sommarstugotomter.

POSTGÅNG

Stora Näshagens post fick hämtas vid Jädra prästgård.

Lilla Näshagens post fick hämtas vid Lövsta.

Gården Gröna Gångens post fick hämtas vid Lejondal.

Närmsta poststation fanns i Kungsängen men lantbrevbäraren hade i stort sett samma funktion som den har i dag.

TELEFON

I St. Näshagen fanns ingen telefon. Först år 1941 kopplades den telefon in som blev närmast Näshagen av professor Norlén i lilla Näshagen. Även professor Jack Adams Ray drog snart in telefon i Roligheten och, eftersom Paradiset inte låg så långt ifrån, kunde man snart även dra in telefon där.

BUSSFÖRBINDELSER

Små blå bussar drevs av Buss-Anders i Håtuna. De gick mellan Skokloster och Norra Bantorget i Stockholm. Sommartid, särskilt på helgerna, gick 4 stycken fullsatta bussar för att allt folk skulle komma med. På söndagskvällarna fick ibland en extrabuss sättas in. Det berättas att när man under en period på 20-talet på väg mot Stockholm kom till bron över järnvägen i Ulriksdal, måste alla passagerare stiga av och gå över bron, eftersom den ej tålde mer än bussens egen vikt.

SJÖFÖRBINDELSER

Från Vallbyvik kunde man mot en ringa penning bli rodd över till Sigtuna med en från början kommunalstödd "över-rodd-drift". Roddaren bodde från början i Sigtuna men på sista tiden i ett

hus intill stranden i Vallbyvik. När man skulle tillbaka hem fick man vinka eller ropa över till andra stranden. Detta transportmedel kunde man använda ända in på 1960-talet.

På vintern, när isen låg, kunde den ränna som båttrafiken bröt upp utgöra ett problem. Intill rännan låg vanligen en stege med vars hjälp det gick att ta sig över. Om den låg på fel sida av rännan kunde ibland den lättaste personen i sällskapet, med hjälp av sällskapets längsta skidor eller med spark, hämta stegen på andra sidan rännan. Flera personer lär dock ha drunknat på isen vid försök att ta sig över rännan på detta sätt.

ELEKTRICITET

Sådan fanns inte i Näsbaden utan för att få ljus fick man under kriget först använda karbidlyktor och mot krigets slut var det fotogenlampor som gällde.

Ingenjör Nordenfelt på Lövsta var den som, i norra änden av sjön, först drog in el på gården vintern 1940-41.

HANDELSBODAR

Ca år 1947 öppnade en dam, Edit Fälldin i Skeppartorp, en affär i Håbo-Tibble. Den övertogs 1948 av Konsum men lades ner på 70-talet.

På 1960-talet fanns i Svedden intill Lerberga en Konsumaffär och en privat affär som båda var nedlagda när militären kom till trakten år 1970. Glasmästeriet däremot finns ännu kvar.

Bergs affär vid Håbolund var öppen längst av de som låg i närheten av Näsbaden men även den lades ned på 1970-talet.

Det fanns även en ambulerande affär i en ombyggd buss som först Konsum drev, men som senare övertogs av en f.d. butiksanställd privatperson.

Folk som stod och väntade på bussens ankomst passade på att ventilera de senaste nyheterna och kunde sedan vidarebefordra dem efter hemkomsten till folk i gemen.

När senare Håbo-Tibble byggdes ut med radhusen, var det tal om att där skulle öppnas en sommarbutik, men ingen var intresserad av att driva en sådan.

MEJERI fanns i Bro där senare grammofonfabriken låg vid järnvägsstationen. Den hade ett uppsamlingsställe för mjölk i Vegängen i Håbo-Tibble.

SYSTEMVAROR. Vilde man ha sådana fick man ta sig till Sigtuna eller skicka efter med Mjölkbilen som gick till Stockholm varje dag.

NÖJESLIV

Efter jul förekom att barnen blev bjudna på julgransplundring i närliggande torp runt sjön.

Närmaste dansbanor fanns i Mariedal och vid Helgesta backe utmed vägen mot Vallbyvik. I Sigtuna fanns sedan gammalt en dansbana vid Klockbacken på berget norr om den centrala staden.

Den närmaste biografen låg i Svedden intill Västra Ryd. En annan fanns vid Helgesta Backe. Då, som nu, kunde man gå på ambulerande cirkus i någon av de närmsta centralorterna.

Ungdomarna i trakten roade sig med att spela teater vid Helgesta Backe och senare, fram till nu, i Tibblegården i Håbo-Tibble.

Folket i husen runt sjön hade ibland träffar på Brända Holmen. Bland andra var även med professor Norlén från Lilla Näshagen, Barbro Svinhuvud från Sjötorpet och Jack Adams Ray från Roligheten. Dessa personer var trevliga, spexiga och sällskapliga och hade förmågan att göra träffarna mycket trivsamma och roliga. Alla måste komma utklädda och någon kom t.o.m. en gång med en kastrull på huvudet. Kalle föreställde en gång en av "The Beatles", hade beatleskalufs, en lånad gitarr på magen och sjöng deras "Yea, yea, yea".

LANTBRUKET LÅNGVRETEN

Vid Långvreten, som hade en jordbruksareal större än Näshagens, bodde bröderna Hugo och Albin Larsson. Där fanns två hästar och 8-10 kor. Rester av ladugården finns ännu kvar nedanför tomten där nu Larhags bor. Mamman var dålig och syntes inte till så mycket. Vid något tillfälle var Kalle där och hjälpte till med att ta undan halmboss vid tröskningen, som skedde med tröskverk. Han blev då bjuden på kalvost som mat. Pappa Larsson skötte ladugården, sonen Hugo arbetade hemma medan Albin på vintern arbetade i Stockholm på olika vedgårdar där man högg upp ved åt stadens tusentals vedspisar och kakelugnar.

MARIEDAL var före uppstyckningen till sommarstugetomter ett jordbruk och där fanns då även en dansbana i parken. År 1964 började man i Mariedal bygga ett 50-tal sommarstugor

KRING SJÖN

LEJONDALSSJÖN har bara haft det namnet sedan Lejondals slott uppfördes. Tidigare hette sjön Löfstasjön.

LEJONDALS SLOTT är Sveriges yngsta slott och uppfördes mellan åren 1882-1899 av friherrinnan Louise de Geer, släkt med greve Sparre på Brogård.

År 1753 startade Jacob Gripenstedt här "Lejondals Manufaktur Wärk" vid Lejondal. Detta blev Bro's första industri och där tillverkades jordbruksredskap. Lejondal var det sydligaste av de ca 40 järnbruk som på 1700-talet fanns i Uppland. En av de två finsmederna som arbetade på bruket kom från Alsätra. (Omnämmt i Börje Sandéns bok "Det hände i Upplands-Bro"). Stadsmissionen använde under en tid på 1900-talet Lejondals slott som pensionat och rustade därvid upp alla lokaler. Slottet är numera i privat ägo och används som konferenshotell och fick för några år sedan ett pris för sin goda mat.

Sjön hade förr mycket fint vatten som gick att dricka och var därför avsatt som reservvattentäckt i Stockholms län. Detta gällde till dess att gödseln från "Svea Ranch" kor, som betade på Il-s område, hade vinterkvarter på Lövsta gård. Det visade sig då att med vårfloden flöt kornas, på marken under vintern samlade avföring, ner i sjön via ett stort dike och förorenade vattnet. Sedan kommunen lagt ner ca. en miljon kronor på att rena sjön, har vattnet åter blivit bättre, dock ej lika fint som före "kodriften".

ALSÄTTRA har på senare tid friköpts från Lejondal av en syster till Kersti Adams Ray.

GRÖNA GÅNGEN beboddes på Kalles tid av Margit Selander och hennes föräldrar. Dessa friköpte gården från Lejondal ca år 1915. Margit gifte sig senare med Erik Tiel från Skeppartorp och efter Eriks frånfalle bor Margit ännu kvar på Gröna Gången.

LILLA NÄSHAGEN brukades i början på 30-talet av ett äldre par, som även livnärt sig på fiske i sjön. Inga-Britt Thorén berättar att hon var där på 40-talet och köpte fisk och ägg. Torpet friköptes på 30-talet av någon vid namn Lindström och senare tog professor Norlen över torpet.

SKEPPARTORP brukades på 40-talet av Erik Tiels far som livnärde sig på fiske och jordbruk. Sonen Erik blev snickare. Dottern Edit (gift Fälldin) har bott kvar tills nyligen och hade bestämda åsikter om båt- och fiskelivet på sjön.

LÖVSTA GÅRD har enligt sena undersökningar varit bebott sedan 1300-talet. Gården ägdes på 20-talet av Herbert Hultman, men köptes i slutet av 30-talet av ingenjören Nordenfeldt, som elektrifierade gården och vallade in ett område sydväst om huvudbyggnaden för att utöka betesmarkerna. Genom åren har fyra stycken ålgar gått ner sig genom isen på invallningen. Gården har nu övertagits av militären (I1), som på senare år har installerat en ny pump för invallningen.

Ännu på 60-talet fanns i ladugården ett trettio-tal kor och alla sommargästerna däromkring kunde köpa färsk mjölk varje dag i dess mjölkammare. Innan Herbert Hultman sålde gården på 30-talet styckade han av ett antal tomter utmed stranden kring Skepparudden och bosatte sig även själv där.

Nordenfeldt styckade sedan av 66 tomter utmed vägen mot Håtuna. På dessa tomter byggdes mest sommarstugor, men där bor numera även folk året runt.

På 40-talet köpte Lövsta gård två stycken vagnar med gummihjul, som kom att beundras i bygden som ett stort framsteg vad gällde hästdragna vagnar.

En trädgårdsmästare Berggren från Hässelby köpte gården på 60-talet och byggde där upp några stora växthus, i vilka han odlade enbart snittrosor. En finländsk trädgårdsmästare, Valtonen, var ansvarig för rosenodlingen, och han bodde i gårdshusets nedre våning. I ett äldre hus, "Sillhovet" intill anläggningen, bodde en trädgårdsarbetare med familj. Senare köpte Valtonen torpet Lugnet mittemot Lövsta-allens början, bosatte sig där och renoverade det invändigt.

När I1 tog över gården flyttades rosenodlingen till Lejondal och Sillhovet brändes ner. Militären hade planerat att även bränna ner Lövsta gård, men hembygdsföreningen fick ta över den och gården kunde därmed räddas. Numera hyrs lokalerna i gården ut för bröllop och andra arrangemang.

STENTORP brukades från 1936 av Kalles far till 1941. Landsfiskal Karlsson köpte senare marken och styckade upp den. År 1953 började där byggas sommarstugor.

DAMMEN i bäcken från sjöns nord-östra spets reglerar vattenståndet i sjön. Därifrån rinner vattnet ut till Alphyddan vid Mälaren och passerar därvid Tranbygge där det förr i världen fanns en vattendriven kvarn. När vägen förr gick strax utmed Tranbygges staket och man passerade bäcken, fanns där ett skjul på vars dörr någon målat "Joes Slink-in Bar" med stora bokstäver. Den förbipasserande undrade kanske om det rörde sig om ett skämt eller vad som annars kunde ligga bakom. Därom förtäljer dock inte historien.

BJURS användes senast som bas för militärens överskeppningsmateriel och där har funnits en del speciella båtar för ändamålet. Torpet används nu som sommarstuga.

SJÖTORPET har bebotts av Gunhild Bergkvist verksam inom hemsamariterna i Sollentuna. Hon är barndomsväninna till Kalles fru Elsa.

Ön HOLMEN köptes av Gunnar Wester på 30-talet. Han byggde där ett hus som han sedan kläddes utvändigt helt med björknäver vilken troligen sitter kvar ännu. Han byggde även en hängbro över till den näraliggande sjöstranden. Denna bro finns ännu kvar men används ej.

PARADISET. Här växte Kalles fru Elsa upp och på Kalles tid fanns här ett hönseri med 300 höns. Till skolan i Bro säger Elsa att hon hade ca 9 km väg att gå och det var den längsta skolvägen i hennes klass. Elsa berättar att när skolstarten i första klass varit och hon skulle gå hem från skolan så råkade hon gå åt fel håll. Det dröjde länge innan hon blev säker på att hon måste gå åt det andra hållet och vände om så hon kom till vägar som hon kände igen.

Ibland gick det åt så mycket tid att leka på vägen till skolan, att man kom åtskilligt för sent dit. En gång hade hon fått nya skor, och fick absolut inte gå med dem där det var vått. När hon då kom fram till skolan var hon två timmar för sen, och fröken frågade vad det kunde komma sig av. Då sa Elsa att vägen varit "för smal". Det hade nämligen gått några skolkamrater före henne, och hon kunde ju inte med sina nya fina skor gå upp i det daggvåta gräset vid sidan om stigen för att komma förbi.

På vintern kunde det vara svårt att ta sig till skolan om det var mycket snö. Elsas far plogade då en väg över isen på sjön med oxen. Eftersom den var oskodd halkade den om det var för tungt att dra. Då kunde man ställa den V-formade plogen på högkant så att det blev en smal, men dock tillräcklig ränna att gå i. På den tiden fanns inte våra dagars snöskyfflar så på torpet plogade man med en mindre plog som drogs eller sköts för hand.

Sedan Paradiset disponerats av militären har det ej underhållits tillfredsställande. Mellan Paradiset som tillhör V.Ryds församling och Roligheten går gränsen till Bro församling.

ROLIGHETEN har hört till Lejondal, men har sedan i flera decennier ägts av familjen Adams Ray vars dotter Kersti under lång tid framfört olika musikprogram i radio. Numera äger kronan torpet.

Med detta ville jag återge vad Kalle Karlsson berättat om livet på torpet St. Näshagen medan det ännu fungerade som jordbruk, och vad han vidare hade att säga om levnadsförhållanden på den tiden när han bodde där. Jag hoppas att hans berättelse varit en tänkvärd återblick i tiden och till glädje för läsaren.